

בארות המים

בנין וסתירה בכלים

תד"ה ואמאי - התוס' נתקשו דכיון דסתם מגדל של עץ (כדמשמע בעלמא ומשינויא דגמ' הכא) דהוי כלי, הא שרי לסותרו אף מדרצנן כדתנן בשבת (קמו א) דשובר אדם את החצית ליתול הימנה גרוגרות, וע"כ היינו משום דאין צנין וסתירה בכלים [ואף מדרצנן לא אסרו ככה"ג דנריך לאוכל שצתוכו^א] ותחילה תירצו דאיכא חילוק בין כלי גדול דממי לאהל ואית ציה סתירה לכלי קטן, והוי פשיטא לגמ' דהכא בכלי גדול דאל"כ מאי טעמא דרבי אליעזר דפליג צמתניתין ואסר.

וכן הסכים הרשב"א (בסוגין ובשבת קמו א ובצ"ה לג ב) להך תי', דסתם מגדל גדול הוא וכלי גדול דינו כאהל להך עניינא, וז"ל הכא מגדל כלי גדול הוא ולא אמרו שובר אלא כלים קטנים כחצית וכיוצא בה ש'אדם רגיל ליחדן לפירות אצל גדולים הרי הם כאהלים לענין זה, ומיהו אפילו כלי מחזיק מ' סאה בלח שהם כורים ציבש כלי קטן מיחשב לענין זה וכדמוכח בשמעתי (לה א) כו' עכ"ל, וכן הציאו הראשונים צ'ש הריצ"א וכ"כ הר"ן בסוגין^ב [מיהו מה דהוסיף הרשב"א דאפילו כלי המחזיק מ' סאה אכתי דינו ככלי לענין זה, מרש"י (לה א ד"ה ומתניתין)

^א רש"י (שבת טז) פירש היתר משום מקלקל, וביארו הראשונים שם דאע"ג דבעלמא מקלקל פטור אבל אסור, הכא דהוי לצורך שבת לצורך אוכל שבתוכו הקילו [ויעו"ש בריטב"א דהעיר דלמ"כ מרש"י].

^ב ובשבת (קמו א) כתב הר"ן וז"ל שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות, פרש"י ז"ל דאין במקלקל שום אסור שבת ולא נהירא דנהי דכל המקלקלין פטורין איסורא מיהא איכא אלא היינו טעמא דכיון דבעלמא מקלקל פטור אבל אסור משום צורך שבת שרי לכתחילה, מיהו כי שרי דוקא בכלי קטן דלא שייך ביה בנין וסתירה אבל גדול לא והראיה מודתנן בפרק בכל מערבין כו' דהתם משום דבמגדל גדול עסקינן דהוי כאהל ושייך ביה בנין וסתירה הא במגדל קטן לא שייכא ביה בנין וסתירה והיינו טעמא דשרינן הכא בחבית וכן פרש"י ז"ל בעירובין וכ"מ סוגיא דהתם עכ"ל, ובפשוטו צ"ל דמה דמסיים ומיהו כי שרי כו' היא דרך חדשה ודלא כרש"י, וכ"נ במג"א (ר"ס קמ"א) וכן צידד הפמ"ג (משנ"ז סק"א) יעו"ש עוד.

נראה דעכ"פ למסקנא בכלי גדול ממ' סאה איכא בנין וסתירה וכ"ה באור זרוע (הל' שבת ס"י עה) והוצא בתרומת הדשן (ס"ה) וכ"פ הרמ"א (ס"י ש"ד ס"ה) וע' להלן].

אולם התוס' והריטב"א (לה א) דחו דרך זו, דדוקא בנטילת דלת או בכלי של חוליות וכיו"צ אמרי' דאין בנין וסתירה בכלים [והוסיף הריטב"א דצכה"ג אפילו בכלים גדולים שרי] אך בנין גמור איכא אף בכלים קטנים וכדאיתא בשבת (קצג) ע"ל שופתא בקופינא דמרא רב אמר משום צונה שמואל אמר משום מכה צפטיש, .

והא דשרי לשבר חצית לאכול הימנה גרוגרות, התוס' תירצו דמיירי דוקא צמוסתקי וכדמוקינן ליה צבינה (גג ז) אך כלי גמור אסורי, והוסיפו תוס' דאף דמוקי הכי רק לר"א דאסר לקטום להריח (גזירה אטו לחנוך צו שיניו) מ"מ אף לרצנן בעינן לאוקמי הכי, דהא דפליגי רצנן ושרו היינו משום דאינהו סברי דלחנוך צו שיניו הוי שבות צעלמא [ולכא' כוונתם, דאמננס לרצנן לא מני למיפרך, דלא שמעינן להו דגזרי אף במקום דשייך חששא דאורייתא, ולהכי לא פרכי' אלף לר"א, אך אחר דלר"א חזינן דכל היכא דאיכא חששא דאורייתא גזרינן ולא שרי אלף צמוסתקי, אף לרצנן כן הוא, דלא אשכחנא דפליגי צהא, והא דשרו רצנן לקטום להריח היינו רק משום דסברי דלחנוך צו שיניו הוי שבות צעלמא, ויעוין צרא"ש ותוס' הרא"ש צסוגין, אך יעוין צרא"ש בשבת (פכ"צ ס"ו)].⁷

⁷ **רש"י** בביצה פירש קולא דמוסתקי, דכל איסורא דסתירת כלי גמור היינו משום גזירה שמא יעשה נקב יפה דחייב חטאת, ובמוסתקי דכלי רעוע ליכא חשש דשמא יעשה נקב, והתוס' בביצה שם פ"י 'דכיון שהם מדובקים בזפת ואין החתיכות שלמות לא הוי שום תקון כלי' ויש שפירשו כוונתם דהיינו דאף אי יעשה נקב ל"ח תיקון כלי וממילא לא גזרינן, אך מלשון כמה ראשונים נראה לכא' דהוי סברא כלפי עצם דין סותר, דבחבית רעועה העשויה מחתיכות מדובקות ל"ש בנין וסתירה.

ד והאחרו' תמהו, דהא משמע (צ"ג טז) דהא דמוקי לה במוסתקי היינו רק משום דבלא"ה איכא גזירה שמא יעשה נקב, אך לענין עיקר איסור בונה וסותר ליכא חילוק, וא"כ אדרבה משמע איפכא דמשום בונה וסותר לעולם ליכא בכלים ואף בכלי שלם יעו"ש, מיהו אף דרש"י פ"י דכל המעליותא במוסתקי היינו רק דל"ש בה גזירה שמא יתכוון לעשות נקב, אך התוס' פירשו דהא דל"ש גזירה היינו משום דמוסתקי ל"ש כלל בונה וסותר, ומעתה יש לדון בכוונת תוס', דכיון דע"כ מוקמינן בכלי דל"ש ביה בנין וסתירה, שוב לית לן מקור ממנני' דהתם להתיר בנין וסתירה בכלים גמורים, וממילא נקטינן כדמשמע בשאר דוכתי דבכלי שלם איכא בנין וסתירה (ויעוין צריטב"א שבת קמו א צס תוס').

והריטב"א (בסוגין ובשבת קמו א) דחה דרך זו, ונקט דרק אליבא דר"א מוקמינן במוסתקי אך לרבנן שרי אף בחצית שלימה וכריהטא דסוגיא דביצה^ה, ולהכי פירש הריטב"א הא דשוצר אדם את החצית לאכול הימנה גרוגרות, דשאני חצית דסתמה של חרס הוא, ובחצית של חרס ל"ש סותר על מנת לצנות, ואע"ג דמדרבנן אסור אף סותר שלא ע"מ לצנות, כיון דהכא מקלקל הוא ולעין יפה מכוין לא אסרו יעו"ש [וז"ל הנכון בעיני דבחצית ליכא למימר סתירה דאורייתא דהא סתמה של חרס וסותר שלא ע"מ לצנות הוא, ואי משום שבות דרבנן כיון דלעין יפה מכוין ודומה למקלקל שרי בשלא נתכוין לעשות כלי עכ"ל, ויעוין עוד בריטב"א בשבת דהאריך יותר צביאור שיטתו].

והשו"ע (סי' שיד ס"א) פסק כשיטת תוס' דלא שרי לשצור את החצית לאכול הימנה גרוגרות אלא במוסתקי ולא בשלימה, והרמ"א הוסיף דבעינן דוקא דאית בה מ' סאה, עפ"ד תרומת הדשן (סי' סה) בשם האור זרוע (סי' עח).

ולכאור' יש להעיר [וכבר עמדו בעיקר הדבר הנו"כ שם (יעוין בפמ"ג שם ועוד)] דהא האור זרוע שם דחה דברי תוס' דהתירו דוקא במוסתקי, והוקשה לו ראיית תוס' מהא דמוקי במסקנא בקטיר במיתנא, והוכחה לפרש דמיירי במגדל המחזיק מ' סאה דחשיב אהל יעו"ש, אך לתוס' דחילקו בין מוסתקי לכלי שלם דכוותייהו פסק השו"ע, שוב ליכא הכרח לאסור במחזיק מ' סאה, ולכאור' ז"ל דכוונת הרמ"א דמספק אזלינן לחומרא בתרוויהו (וכ"כ בפמ"ג שם) [ועוד דלכאור' משמעות האו"ז שם בריש דבריו דמסבא נקיט דכלי המחזיק מ"ס חשיב כאהל לענין בונה וסותר, ואין עיקר ראייתו מסוגין].

^ה וכן האריך הרשב"א (בשבת קמו א ובבבליה לג. ציבוגין) להוכיח דלרבנן שרי בכל חבית ושכן נראה מדברי הרי"ף ויעוין עוד באור זרוע (שבת סי' עח) ובש"ר.